

Col·lecció la Talaia, 7
LLEGENDES D'AIGUA DOLÇA

XAVIER CORTADELLAS
I JUDIT PUJADÓ (COORD.)

Llegendes d'aigua dolça

Les millors històries de rius, estanys i gorgs
de les aigües dels dos costats del Pirineu i de la
Catalunya Vella

Il·lustracions de
David Granato

edicions
Sidillà

La Bisbal d'Empordà, 2016

Edicions Sidillà scp.
Carrer Catalunya, 4
17100 La Bisbal d'Empordà
Tel. 628269186 i 669607516
www.edicionsidilla.cat
info@edicionsidilla.cat

© del text: els seus autors
© de les il·lustracions: David Granato
© de l'edició: Edicions Sidillà

Disseny i maquetació: J. Pujadó
Correcció: Xavier Cortadellas
Impressió: Impremta Pagès, d'Anglès (la Selva)

ISBN: 978-84-942564-9-3
Dipòsit legal: GI 89-2016
Primera edició: Març 2016
L'edició d'aquest llibre ha rebut una subvenció de la

Diputació de Girona
221 municipis

Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar parcialment aquest llibre, feu-ho legalment contactant amb CEDRO: 932720445 o cedrocat@cedro.org

AUTORS

PEP COLL
XAVIER CORTADELLAS
MANEL FIGUERA
MARCEL FITÉ
JUDIT PUJADÓ
DANI RANGIL

- 21 *Pròleg.
Llegendes d'aigua dolça.
Aigües del Pirineu i de la Catalunya Vella.
CAPÍTOL I EL PIRINEU
- 28 *Goges, aloges, encantades, bruixes, dones d'aigua
i dones de fum i aigua.
- 29 *Les encantades durant la nit de Cap d'Any.
El Pirineu.
- El costat nord del Pirineu. La Catalunya Nord.*
1.- El Canigó.
- 30 *L'estany de Balaig. Canigó.
- 33 *El rei en Pere i el drac del Canigó.
- 34 *L'Arca de Noè al Canigó.
- 35 *L'anella de Font d'Argent.
- 37 *L'estany del Canigó.
- 43 *Les set filles del Canigó.
- 45 *L'estany de Comalada.
- 45 *Sant Guillem al Canigó.

2.- El Conflent.

- 49 *Els estanys del Pirineu.
50 *La cova de les Encantades de Pi de Conflent.
51 *En Gamat a la cova d'en Riubanys. Vilafranca i
Cornellà de Conflent.
52 *En Julià Tor a la cova d'en Riubanys. Vilafranca i
Cornellà de Conflent.
54 *El jou encantat. Cirac.

3.- El Capcir.

- 56 *La roca dels Moros. Vallsera.
56 *L'estany del Diable i la Vall de Galba. Formiguera.
57 *La font de la capella de Vilanova de Formiguera.

4.-El Rosselló.

- 57 *La ciutat de Mirmanda.Terrats.
58 *L'origen de Perpinyà.
58 *L'aigua de Sant Galderic.
61 *El babau. Ribesaltes.

5.- El Vallespir.

- 62 *La cova de les Encantades del riu Tec.
63 *El freixe de la font de can Comte de Perpinyà i la
roca del Gall. Prats de Molló.
64 *El marrà negre del gorg Bufaroc. Prats de Molló.
65 *La font del Miracle. Prats de Molló.
66 *El pont de Ceret.
66 *L'abeurador del Cavall de Rotllà. Arles.

6.- La Cerdanya.

- 67 *Les encantades de la vall d'Eina.
68 *Font-romeu.
68 *La cova de la Fou i el fargaire. Bor.
69 *La cova de la Fou i els esclops. Bor.
70 *La sirena de l'estany. Puigcerdà.

- 71 *La vella de l'estany. Puigcerdà.
- 73 *El pastor que no va voler ser rei. Puigcerdà.
- 74 *Les dones d'aigua de l'Estany de Lanós. Angostrina i Vilanova de les Escaldes.
- 74 * La ciutat de Lanós. Angostrina i Vilanova de les Escaldes.
- 75 * El pastor de l'estany de Lanós. Angostrina i Vilanova de les Escaldes.
- 76 * El noi d'Enveig i la donzella. Enveig.
- 78 * El pastor de la Fou. Bor.
- 82 *Les encantades del Malniu i la nit de Sant Silvestre. Meranges.
- 82 *Labruixeta de Bellver i l'estany de Malniu. Meranges.
- 86 *La Mare de Déu d'Er.
- 86 *La pedra Dreta de Llivia. L'estany de la Bollosa i l'estany de Lanós. Angostrina i Vilanova de les Escaldes.
- 88 *El marrà de l'estany. Mal. Guils.
- 89 *Ponç Pilat a l'estany de Guils.
- 90 *L'aiguat de Martinet.
- 90 *El dimoni de Lles i els dos pobres. El pont del Dimoni de Músser.

El costat sud del Pirineu. La Catalunya Vella.

*1.- El Ripollès. *

- 93 *El gorg de Vall-llobera. Pardines. Gombren.
- 94 *Fabridors i la riera del Garfull. Gombren.
- 94 *El gorg dels Banyuts. Riera del Garfull. Gombren.
- 95 *El comte Arnau al gorg dels Banyuts. Riera del Garfull. Gombren.
- 97 *Les encantades de les coves de la coma del Llengot. Gombren.

- 98 *Les coves de la Tosca del Pinatar. Vallfogona del Ripollès.
- 98 *La casa dels Oms. Vallfogona del Ripollès.
- 99 *Les goges de Fustanyà. Queralbs.
- 100 *La filla de l'encantada de Rialb. Queralbs.
- 101 *Les goges i les fades del Freser.
- 102 *La filla del rei moro. Ribes de Freser.
- 103 *El naixement del riu Ter. Ulldeter.
- 104 *El Ter i el Freser.
- 104 *El nom del Freser.
- 105 *Olles de gegant. Vallfogona del Ripollès.
- 105 *Per què el Llobregat no arriba a Gombren?
- 106 *Les relíquies de Sant Ou. Ripoll. Montgrony.
- 107 *La font de Sant Patllari. Camprodon.
- 107 *De les fonts del riu Tet a Núria.
- 108 *El salt del Sastre. Núria.
- *2.- Andorra.*
- 109 *L'estany d'Engolasters. Encamp.
- 111 *La dama blanca d'Aubinyà. Sant Julià de Lòria.
- *3.- El Berguedà.*
- 114 *El forat dels Encantats. Gósol.
- 115 *Les fonts del Llobregat. Castellar de n'Hug.
- 115 * La bruixa del riu Llobregat. Castellar de n'Hug.
- 116 * El rodamón del Llobregat. Castellar de n'Hug.
- 117 *Les encantades del Llobregat. Castellar de n'Hug.
- 118 *Aigües que no se sap a on van o d'on vénen. Castellar del Riu. La Valldan.
- 118 *La font de la Vedella. Fígols.
- 118 * El pastor que va perdre l'escudella.

- 120 *Flor d'aigua de Berga.
- 121 *Les ovelles i els xais negres del gorg de Vila-rasa.
Sant Jaume de Frontanyà.
- 121 *El pas de l'Avi Por. Guardiola de Berguedà i Figols
de Berguedà.
- 123 *El bullidor de Sant Esteve. Bagà.
- 124 *Els orígens dels noms de Maçaners i de Saldes.
- 125 *La cova de la Tuta. Castellar de n'Hug.
4.- El Solsonès.
- 127 *El pou de l'Encantada. Odèn.
- 128 *La dona de fum i aigua de cal Reguer. Canalda.
- 128 *El molí d'en Bonet. Odèn.
- 129 *La minyona de la casa del Call. Odèn.
- 131 *Aigües caldes i la font del Captaire. Odèn.
- 131 *El pont d'Orrit. Odèn.
- 131 *L'Encantada. Brics.
- 132 *La mestressa de Palou. Timoneda.
- 132 *La Ribera Salada. Timoneda.
- 133 *La bassa de Xaló. Timoneda.
- 134 *L'amo del Roquer de Montpol. Lladurs.
- 135 *Naixement i mort del pont del Clop. Terrassola.
- 136 *La font del Rabeig del Cavall. Lladurs.
- 136 *El pou del Diable. La Coma i la Pedra.
- 137 *La sabata de la bruixa. Castellar de la Ribera.
- 138 *El safareig del Rector i els cinc diamants. Ceuró.
- 138 *Les encantades de Clarà. Castellar de la Ribera.
- 139 *El gresol de les dones de fum i aigua. Pampa.
- 139 *El pa beneït de santa Àgata. Clariana de Cardener.
5.- L'Alt Urgell.
- 140 *El forat de l'Encantada. Oliana.
- 141 *L'espluga de Cels.

- 142 *La dona de fum i aigua de les Anoves.
 142 *El cabell i la bruixa. La font Bordonera. Cabó.
 145 *La serp de cal Favà. Cabó.
 146 *El serpent d'Enmí. Sendes.
 147 *La font Cerdana. Bescaran.
 147 *El pont de l'Óssa. Arcavell.
 148 *La font del Gos de Berén.
 149 *El toll de Sant Ermengol. Organyà.
 149 *Sant Ermengol i el Pont de Bar.
 150 *Carlins i liberals a Cava.
 151 *El forat de les Encantades. Pont d'Espia. Organyà.
 Fígols i Alinyà. Coll de Nargó.
 153 *El misteriós cadàver que va sorgir del Segre. Coll
 de Nargó. Organyà. Sineu.
 159 *L'hostal dels Espluvins.
 163 *Històries de raier
 164 * Lo raier agosarat.
 165 * Les cols de Tiurana o lo raier prudent.
 166 * La cuca llauradora o lo raier que tot s'ho
 menja.
 167 * Vinga! Arreu, arreu!
 168 * Lo pont de la Mala Muller. Peramola.
 6.- El Pallars Sobirà.
 171 *Les tovalles de les encantades. Son.
 171 *L'estany de la Senyora. València d'Àneu.
 172 *Sant Beado al toll. Vall d'Àneu.
 173 *El llop de Borén.
 173 *L'olla d'or del pantà de Borén.
 174 *L'estany de la Gola. Cerbi.
 174 *La llegenda del castell d'Escaló.
 175 *Santuari de la Mare de Déu de la Roca. Escart.

- 175 *El càstig de sant Maurici. Espot.
 176 *Les encantades de la penya de Bones Dones. Tor.
 176 *Les encantades de la roca del Forat. Àreu.
 177 *El pou d'Araós.
 177 *Les encantades de la Vall de Cardós. Aineto.
 179 *El marrà de l'estany del Diable de Tavascan.
 179 *Sant Lliser. Benante.
 181 *El riu i les olles d'or d'Alòs d'Àneu o de Gil.
 181 *La parròquia d'Isil.
 182 *La Ciutat de Pallars. Estany de Montcortès.
 184 *El nom del Pallars.
 184 *El comte i l'estany de Montcortès.
 7.- El Pallars Jussà.
 186 *La font Menjadora. Astell.
 188 *La font de la Senyora. Sentís.
 188 *El pont del Diable de la Bastida de Bellera.
 190 *El serpent de Benés.
 190 *El castell embruixat. Alsamora.
 192 *La patrona dels raiers. El Pont de Claverol.
 193 *Les tovalles de les encantades. Hortonedada de la Conca.
 193 *Les encantades d'Hortonedada de la Conca.
 194 *El forat de Serradell.
 194 *El serpent de Collegats. La Pobla de Segur.
 194 *La cascada Fosca de l'Argenteria. Collegats. La Pobla de Segur.
 195 *El forat de les Encantades. Montsor.
 195 *La Mare de Déu de la Ribera. La Pobla de Segur.
 196 *Dones de fum i aigua als Masos de Tamúrcia.
 197 *Les encantades del forat de la Grallera. Llimiana.

8.- La Ribagorça.

- 197 *Les encantàries de l'ermita d'Ares. Les Pauïls.
198 *Les encantàries de Castanesa i del forat de les
Encantàries de Montsivalls.
199 *Les encantàries de Santorens.

9.- L'Alta Ribagorça.

- 199 *Les encantàries de Barruera.
200 *Les encantàries. Vilaller, Durro i Taüll.
201 *L'aigua de Sant Joan a Boí.
201 *Les llastres de la morta de Boí.
202 *La font de la Bruixa. Peranera.
202 *La bassa de Raons.

10.- La Vall d'Aran.

- 204 *El naixement de la Garona i la Noguera.
205 *L'ull de la Garona i el Pla de Beret.
206 *Aigües amunt de la Garona. Salardú.
207 *La Verge i el riu Garona. Vielha.
208 *La roca dels Nou forats. Vielha.
208 *La mola embruixada. Vielha.
209 *L'estany perdut de Casau.

CAPÍTOL II: LA REGIÓ DE GIRONA.

1.- La Garrotxa.

- 212 *Les encantades del castell d'Hostoles.
213 *Les encantades de Sant Feliu de Pallerols.
213 *Les bruixes de la Barroca. Sant Aniol de Finestres.
214 *Les bruixes i la campana de Sant Esteve d'en Bas.
219 *El pont de Castellfollit
219 *El pont de Sallent de Rocacorba. Santa Pau.
220 *La gorga del Dimoni. Sant Privat d'en Bas.
220 *La petjada del Diable. Santa Pau.

- 221 *La potada del Diable. Mieres.
 221 *L'estany de les Preses.
 222 *L'estany d'en Bas i el poble del Mallol.
 223 *La font de Sant Julià. Sant Ferriol.
 223 *La font de Sant Roc. Olot.
 223 *El salt del Sallent. Sant Privat d'en Bas.
 224 *El salt de la Núvia. Talaixà.
 224 *El salt de la Pastora. Sant Aniol de Finestres.
 224 *La roca de Manyac. Besalú.
 2.- El Pla de l'Estany.
 227 *La vora dels Encantats. Serinyà.
 227 *La gorga i les petjades del Dimoni. Briolf.
 228 *L'estanyol de les Tres Creus. El Collell.
 229 *Les goges de les Estunes. Banyoles.
 231 *Els orígens de l'estany. Banyoles.
 232 *La llegenda d'en Morgat. Banyoles.
 233 *El diluvi Universal a l'estany. Banyoles.
 234 *Les campanes de l'estany. Banyoles.
 234 *Les bruixes d'Usall. El mas Usall. (Banyoles).
 235 *Les portes de l'infern. Banyoles.
 236 *Sant Mer, heroi del drac de Banyoles.
 237 *La font de les Ànimes. Banyoles.
 239 *Sant Martí i els moros. Riudellots de la Creu.
 239 *Les coves de Paret d'Empordà.
 3.- L'Alt Empordà.
 240 *Les goges de Rocabertí. La Jonquera.
 240 *Les piques de Sant Martí. Maçanet de Cabrenys.
 241 *La pedra Dreta del mas Olivet. Maçanet de Cabrenys.
 241 *El torrent invisible. Sant Llorenç de la Muga.
 242 *La timba del riu Manol. Lliurona.

- 242 *La font de l'Esparreguera. Sant Llorenç de Sous.
- 243 *La goja de les coves del Mont. Lledó.
- 244 *El llençol de les encantades. Ordis.
- 244 *Les goges de la Verdera. El Port de la Selva. Pont de Molins. Palau-saverdera.
- 245 *Els focs-follets. Borrassà. Avinyonet d'Empordà. Espinavessa.
- 246 *La gorga dels Diablots. Espinavessa.
- 246 *El gorg del Dimoni. Vilanant.
- 247 *El bruel de l'estany de Castelló d'Empúries.
4.- El Baix Empordà.
- 248 *El fil de les goges. Quermany. (Pals).
- 249 *Castell de goges. Rupjà.
- 250 *Bugades de goges. Les Gavarres. Corçà. Cruïlles. Sant Pol de la Bisbal.
- 252 *El pou de la Goja. Calonge.
- 255 *La goja de la Vall d'Aro.
- 255 *El cau del Dimoni. Veinat de Pastells. (Cruïlles).
- 256 *El Llac de la Bisbal.
- 257 *El peixeget a la sopa. Els Metges. (Cruïlles).
- 259 *El drac de les Gavarres.
- 261 *La petja de Sant Pau. Sant Pol de la Bisbal.
- 265 *El fons del gorg Pèlit. Sant Sadurní de l'Heura.
- 265 *El Daró. El Baix Empordà.
- 265 *La roca dels Tres Batlles o gorg d'en Torrent. Sant Sadurní de l'Heura.
- 266 *El pou del Convent. La Bisbal.
- 268 *La casa Falsa. Llofriú.
- 269 *El bruel de Pals.
5.- El Gironès.
- 269 *Goges de Celrà, de Sant Julià de Ramis, de Sant

- Martí Vell i de Madremanya.
- 272 *El malefici de la goja. Celrà.
- 272 *Les goges de Sant Jordi Desvalls.
- 273 *El gorg o el pou de les Goges de Panedes.
- 274 *Estanys i gorgues del Diable. El gorg del Dimoni.
Sant Martí Vell.
- 276 *La font del Vedell d'or. Girona.
- 276 *El pont de Sarrià de Ter.
- 280 *El puny del Diable. Sarrià de Ter.
- 280 *L'estany del Gironès.
- 281 *L'estany de Campdorà.
- 281 *L'estany de Millàs.
- 282 *La fi del llac. Llagostera.
- 285 *La font de Rocacorba. Canet d'Adri
- 285 *La font de la Cabra. Tremont. (Campdorà).
- 285 *La font d'en Pericot. Sant Daniel.
- 287 *La font de Sant Ampèlit. Panedes.
- 289 *El torrent Vermell. Celrà.
- 289 *Girona, on el riu gira. Girona.
- *6.- La Selva.*
- 290 *El pont del Dimoni. Maçanet de la Selva.
- 290 *L'estany de Sils i el viatge d'en Pere Portes o Pere
Porter. Sils.
- 293 *L'aigua negra de Sobre-roca. Amer.
- 293 *Sant Martí i el diable. Osor i la Cellera.
- 294 *Les petjades de Sant Martí. Lloret i Vidreres.
- 295 *La mort d'en Cap d'Estopes. Gorg de Perxa-Astor
o d'en Perxistor. Gaserans.
- 299 *El gorg de les Cent Donzelles. Riells.
- 299 *La dona d'aigua de Ridecós. Arbúcies.

CAPÍTOL III: LA REGIÓ DE BARCELONA.

1.- El Maresme.

- 304 *El diamant del serpent. Vall de Rials. (Pineda).
305 *L'aqüeducte endimoniat. Vall de Rials. (Pineda).
307 *La dona d'aigua de la torre dels Encantats. Caldes
d'Estrac.
308 *El gorg de ca l'Oller. Sant Iscle de Vallalta.
309 *El serpent de can Coris. Sant Cebrià de Vallalta.
310 *Els poders de mossèn Miquel. Sant Cebrià de Va-
llalta.
311 *La gropada de la bruixa de Sant Andreu. Calella.
312 *Les dones d'aigua de Sant Iscle de Vallalta.
314 *La peça de roba de les encantades de Pineda de
Mar.

2.- El Vallès Oriental i Occidental.

- 314 *L'estany del Vallès.
315 *El naixement del riu Congost. Caldes de Montbui.
316 *Fort Farell beu al riu Congost.
316 *Els caus d'en Guitart. Sant Llorenç del Munt.
317 *Les dones d'aigua de Parets del Vallès.
318 *Mare de Déu de les Aigües. Parets del Vallès.
318 *El torrent de la Fantasma. Marata i Llerona.
320 *La mort de la priora Xixilona. La Garriga.
221 *El salt de la Núvia. Bigues.
321 *La cova de Puiggraciós. El Figueró i Montmany.
322 *El naixement de l'Avencó i de les Barbotetes.
Aiguafreda.

3.- El Moianès.

- 324 *La casa Falsa. Bertí.
325 *El naixement del Tenes. Castellcir.

4.- El Montseny.

- 327 *La llegenda del gorg Negre de Gualba.
332 *Per què són negres les aigües del gorg Negre? Gualba.
333 *La malalta de Sant Segimon. Gualba.
333 *La goja del gorg Negre i l'hereu de can Prat. Gualba.
336 *Els pescallunes. Gualba.
336 *La dona d'aigua de Riells del Fai i l'hereu Viaplana.
338 *Les goges del Vallès i l'hereu Viaplana. Riells del Fai.
341 *Les aigües del Montseny. Santa Fe del Montseny.
342 *La font d'Or. Viladrau.
343 *El rei anglès de la cova de Sant Segimon. Viladrau.
344 *Les tovalles de l'hereu de can Rovira. Viladrau.
345 *El tovalló de les Encantades. Viladrau.

5.- Osona.

- 345 *El gorg dels Llitons. Folgueroles.
347 *La llevadora i els encantats. Vilanova de Sau.
347 *Els encantats de Sau.
348 *Les Gorgues. L'Esquirol.
350 *Les baumes dels Ferrers. Santa Maria de Besora.
350 *La serp dels Comuns. Torelló.
351 *El pou de l'Erm. Manlleu.
352 *La serp Cabellera. Manlleu.
353 *El pou de Santa Magdalena. Masies de Roda.
354 *El pont de Torroella. Gurb.
355 *Les bruixes del pou de la Ning-ning. Santa Eugènia de Berga.
356 *L'avenc dels Alarbs. Sant Martí de Centelles.

6.- El Lluçanès.

- 356 *Les ovelles i el marrà del gorg Negre del Sorreigs. Sant Bartomeu del Grau.
357 *En Marfà i la cabra del gorg Negre del Sorreigs.

- Sant Bartomeu del Grau.
- 358 *El gorg Negre. Sant Bartomeu del Grau.
- 359 *El fons del gorg Negre del Sorreigs. Sant Bartomeu del Grau.
- 359 *Els temporals i el gorg Negre del Sorreigs. Sant Bartomeu del Grau.
- 360 *L'encantada del Sorreigs. Sant Boi de Lluçanès.
- 361 *La font de les Donzelles. Sant Boi de Lluçanès.
- 361 *La goja i la ramada encantada. Lluçà.
- 362 *El pont de Sant Martí d'Albars.
- 363 *Les goges del gorg de la Llana. Sant Feliu Sasserra.
- 364 *La fondària del gorg de la Llana. Sant Feliu Sasserra.
- 364 *Les dones d'aigua de la riera de Relat. Sant Feliu Sasserra.
- 365 *Les encantades del riu Bassi. Prats de Lluçanès.
- 365 *La font de l'Animeta del gorg Negre del Pla d'Oristà.
- 366 *La font del Cabrit. Oristà.
- *7.- El Bages.*
- 367 *La secada del cardener. Súria.
- 369 *El pont del Diable de Cardona.
- 370 *Les encantades de Montserrat.
- 372 *La roca del Diable. Montserrat.
- 373 *La roca Foradada de Montserrat.
- 374 *La font del Miracle. Montserrat.
- *8.- L'Anoia.*
- 374 *Els gegants, el mal rei i la mare de les coves del Balç de les Roquetes. Carme.
- 376 *L'estany d'Aqualata. Igualada

9.- El Baix Llobregat.

- 378 *Les coves del Salitre. Montserrat.
378 *La font Seca. Collbató.
379 *El pont del Diable de Martorell.
382 *L'avenc de la Ferla d'Oleseta. Begues.

10.- Barcelona.

- 383 *Estanys, rieres i torrents de Barcelona.
384 *El riu de Sota o riu de Santa Eulàlia.
385 *L'abat de Poblet i l'emperador de la Xina.
387 *El pou de les Monedes.
389 *La font Tenebrosa del Tibidabo.
390 *La donzella de la font del Miracle. El Tibidabo.
390 *La font Grogà. El Tibidabo.
391 *La font del Gat. Montjuïc.
392 *Índex toponímic.

*A*viat farà 85 anys que es va muntar el darrer rai que va navegar per les aigües dels nostres rius. Era l'any 1930. Sabem que, en el segle XIII, la fusta ja baixava dels boscos a través de les aigües dels rius i sabem també que, al llarg de molts segles, les notícies i les mercaderies viatjaven igualment pels rius, en part perquè els camins i les carreres i les carreteres —que quasi encara ni hi havia— no eren gens bones. Des de fa segles també, a les ribes o a prop dels rius s'aplegaven molins, fàrgues i colònies o fàbriques que aprofitaven la força de l'aigua per moure les moles de pedra o les turbines. I encara, abans que tot això passés, les ribes dels rius van ser els llocs on es van fer els pobles i les ciutats on vivim.

Els nostres avantpassats tenien una relació estreta amb l'aigua. De vegades, perquè en tenien massa, de vegades perquè no en tenien prou. Sempre, perquè els era imprescindible. Encara ho és avui.

Al llarg de la història, la gent hem hagut de fer ponts i pous, canals i recs, hem hagut d'aturar l'aigua i hem hagut d'anar-la a buscar. L'aigua és una benedicció, però podia

ser —és també a vegades— una maledicció. A la vora de les aigües és on s'han fet els pobles i les cultures. També la nostra. Per això podem resseguir bona part de la nostra història, partint d'esdeveniments que han passat en algun gorg, en algun estany o en algun riu. Deien que els alarbs, abans de marxar, van deixar uns quants dracs amagats a l'aigua i que aquests dracs sortien de tant en tant a castigar els cristians. Diuen també que el Canigó va ser el primer cim que va sorgir de les aigües després del diluvi Universal. I alguns encara expliquen que hi ha uns quants pobles negats sota les aigües d'un estany, com la ciutat de Pallars. I n'hi ha que diuen que algunes ciutats es van poder fer just pel contrari, perquè les aigües d'un llac un dia es van escolar terra avall o perquè les van eixugar, tal com diuen que va passar a la Bisbal o a Llagostera, entre tants altres llocs. De vegades és gràcies a les goges o a les bruixes que expliquem per què es va abandonar una casa o tot un poble. De vegades passa al contrari, que són les dones d'aigua les que expliquen per què els d'una casa van arribar a fer-se rics.

A *Llegendes d'aigua dolça* hi trobareu naturalment llegendes: moltes de les coses que s'explicaven en relació als gorgs i a les gorgues, als estanys i als llacs, als rius, a les rieres i als torrents, als aiguamolls i als aiguamoixos de les comarques de la Catalunya Vella. O dit d'un altra manera: de les aigües que baixen del Pirineu. Hem dividit el llibre en tres grans capítols.

En el primer, parlem de totes les llegendes que se situen al Pirineu, ben entès: en un i altre costat del nostre país, allà on neixen els nostres rius principals, alguns, com la Garona, per marxar aviat; d'altres, com la Noguera Pallaresa, la Noguera Ribagorçana, el Segre, el Llobregat, el Ter, la Tet i el Tec,

per quedar-se. Hem anat a pertot: des de la Vall d'Aran i la Ribagorça fins al Ripollès i la Catalunya Nord, a tot de muntanyes, de caus i de racons on hi ha o on hi ha hagut històries i llegendes que ens parlen de goges, de dones d'aigua i de bruixes, de reis, de comtes i de conquestes, d'aigües que no tenen fons, de pastors i de pagesos, de bisbes i de capellans, de miracles i de dones misterioses, del Canigó, al Pla de Beret, on encara diuen que les bruixes i els bruixots es trobaven —i potser es trobin encara— per organitzar malvestats i per ballar despullades fins a l'alba.

Dediquem el segon gran capítol a les comarques de la regió de Girona. De la Garrotxa fins a l'Empordà, del Gironès a la Selva... unes terres també plenes d'encantades i de misteris, com les goges de l'estany de Banyoles i de les Estunes, com el drac terrible que diuen que hi va viure fa molts anys; unes terres plenes de fonts d'aigües miraculoses, de ponts fets pel dimoni amb les últimes pedres que els faltava, d'estanys que tenen una porta que duu a l'infern i d'altres que duen en el nom el rastre de la història, com el del riu Vermell, de Celrà, o com el del gorg d'en Perxistor, a prop del Montseny.

En el tercer capítol parlem del Montseny i de gorgs com el gorg Negre. També parlem de totes les comarques de la regió de Barcelona, tret del Garraf i l'Alt Penedès. En parlarem en el segon volum, juntament amb la resta de la Franja i de Catalunya. En aquest primer volum, us parlarem de la font Tenebrosa del Tibidabo o del riu de Sota que travessava Barcelona, fins a Montserrat, on, si no vigilaves, podies quedar convertit en pedra; de les serps que es passejaven amb un diamant al front en alguns racons del Maresme i de les que dormen a les ribes del Ter, a Manlleu, o de ponts del Diable com el de Cardona o el de Martorell.

Per poder aplegar totes aquestes històries hem comptat amb l'ajuda d'alguns col·laboradors. En Marcel Fité ha recollit algunes llegendes de l'Alt Urgell i un grapat d'anècdotes que va sentir directament dels últims raiers. En Dani Rangil ha anat a parlar amb gent del Montnegre i del Maresme. N'ha vingut amb uns quants serpents encantats. En Pep Coll coneix a fons el Pirineu. Durant molts anys, ha parlat amb la gent que hi viu, ha escrit molts llibres sobre les llegendes i les històries que li explicaven. En Manel Figuera ha aplegat algunes llegendes de la Cerdanya. Hi ha trobat moltes goges i dones d'aigua. A l'estany de Lanós potser encara hi hagi la seva reina. En Xavier Cortadellas ens explica totes les llegendes de les Gavarres, des de Girona fins al mar. El dimoni hi ha fet alguns ponts, i les goges, en algunes nits, encara hi gogegen.

També hem anat a cercar el que ha escrit molta altra gent abans que nosaltres. Hem mirat els Butlletins de l'Associació d'Excursions Catalana, un tresor de coneixements aplegats pels primers folkloristes i pels primers excursionistes del país. Els retem homenatge des d'aquestes planes. Sense ells hauríem perdut bona part del nostre imaginari. També hem buscat —no caldria ni dir-ho— en les planes que van escriure Joan Amades o Cels Gomis. Un i altre van contribuir com pocs a deixar per escrit les creences i les llegendes i el que deia la gent. No fa pas tant, en Joan Bellmunt va fer una feina semblant. Va visitar tots els pobles i veïnats de les comarques lleidatanes i va publicar-ho en els diferents llibres de *Fets, costums i llegendes*. Què no hauríem perdut sense ell? Però no acabaríem mai. Volem agrair també la feina que han fet moltes altres persones a diferents comarques del nostre país. Gent que s'estimava i que s'estima els seus orígens, allò que som.

Tal com passa amb alguns gorgs, també *Llegendes d'aigua dolça* és ple d'històries de les quals no hi ha manera d'arribar al fons. Però això sí: pensem que, d'una manera o altra, totes ajuden a entendre el país, la seva història i el seu paisatge. I també alguns dels seus misteris. Finalment, estem convençuts que *Llegendes d'aigua dolça* convida a tothom que ho vulgui a visitar els gorgs, els estanys, els torrents, els rius i les rieres que hi trobareu. El país en definitiva. Com els altres cops que hem editat un llibre de la col·lecció *La Talaia*, ho fem amb la il·lusió de contribuir a fer-nos un xic més rics, si més no a la manera com ens pot fer rics la lectura d'un llibre. Estimat lector, esperem que així sigui.

Els editors.

 Goges, aloges, encantades, bruixes,
dones d'aigua, i dones de fum i aigua.

A Catalunya hi ha encantades i goges o aloges a pertot. Només els cal l'aigua d'un riu, d'una riera, d'un gorg, d'una gorga, d'un estany o d'un llac. Fins i tot en fan prou amb una bona bassa. No és estrany que les encantades visquin en un palau que han aixecat sota l'aigua. Les goges, en canvi, solen viure en un cau o en una cova. Unes i altres, però sobretot les goges, surten els vespres a fer bugada. Depèn de la comarca o de la gent que us ho expliqui. I si aneu cap al Solsonès, sentireu sobretot que us parlen de dones d'aigua i de dones de fum i aigua.

Sovint, n'hi ha prou amb què hi hagi un cau o una cova i un gorg, una gorga o una bassa o un toll a la vora per tal que la gent us parli de goges. Altres vegades, el que hi ha a prop és un riu, una riera o un torrent. Encantades, goges, aloges, dones d'aigua, i dones de fum i aigua solen ser atractives i entremaliades, els homes que les veuen en queden enamorats de seguida per sempre més. Però, si s'hi aparellen, les relacions acostumen a acabar malament.

S'explica que, si tota aquesta mena de dones sol fer la bugada així que comença el vespre, és perquè és la lluna i no el sol l'astre que els eixugarà la roba. Altres vegades, no s'especifica en quin moment del dia o del vespre renten. Ben mirat, potser no cal perquè és sobretot la bugada el que interessa.

Un cop neta, goges, aloges, encantades, dones d'aigua, i dones de fum i aigua estenen la roba a sobre d'algunes bardisses, d'algunes mates o d'algunes roques que hi ha a la vora. Hi ha hagut i sembla que hi haurà també sempre gent predisposada a agafar alguna de les peces de roba que han rentat perquè, com és ben sabut, n'hi ha prou amb tenir-ne una —a vegades, n'hi ha prou amb tenir un sol boci de qualsevol peça de la bugada— per ser ric i afortunat per sempre. Qui no ho voldria? És per això que quasi tothom es converteix en un lla-dregot quan s'ensopega que veu una d'aquestes bugades. I és per això també que goges, aloges, encantades, dones d'aigua, i dones de fum i aigua vigilen sempre atentament. Encara que sembli que juguïn...

 Les encantades durant la nit de Cap d'Any.
El Pirineu.

A la nit de Cap d'Any era costum a les cases del Pirineu parar una taula amb tovalles ben blanques, un ganivet, un got de vi i una o dues candeles enceses. Deixaven la finestra oberta per tal que les encantades hi entressin fàcilment. Es deia que venien amb un nen a la mà dreta, coronat de flors blanques i alegre i rialler. Simbolitzava la sort. A la mà esquerra, en canvi, duïen un nen plorant. Simbolitzava la desgràcia.

Amades, Joan., *Costumari Català*, Vol. I. Pl. 272. 1950.

Violant i Ribera, Ramon. *El món màgic de les fades*. El Farell. Col·lecció Popular, 10. Sant Vicenç del Castellet, 2002. Pl. 58/9.

El costat nord del Pirineu.

La Catalunya Nord.

1.- El Canigó.

 L'estany de Balaig. Canigó. (El Conflent).

Expliquen que el nom de la muntanya del Canigó té un origen preromànic. Prové de *Kanikono*, que vol dir el gegant blanc. Durant molts de segles, el Canigó, però va ser conegut també com el pic de Balaig o Balaix. Els excursionistes i les persones que coneixen bé el Canigó saben encara que en un racó d'aquest massís hi ha la vall de Balaig, l'avetar de Balaig i l'estany de Balaig, a la capçalera de Taurinyà, a sota mateix del cim. Segons J. Coromines, *Balaig* és una paraula d'arrel cèltica derivada de bàlec. El bàlec és una mata muntanyenca, arrodonida, de la família de les lleguminoses o fabàcies. S'assembla a la ginesta, però és més curta de cames. Forma tot de coixins daurats a les parts solanes de molts indrets del Pirineu.

Com dèiem, la grafia de la paraula balla un xic i trobem sovint escrit Balaix i no Balaig per referir-nos al Canigó. Balaix és una paraula d'origen àrab, s'anomena així una espècie

de robí de color vermell pàl·lid. El balaix apareix a l'inventari de joies reials de Jaume II. El nom àrab prové, al seu torn, d'un nom d'una província persa: Balashân. És al nord de l'Afganistan, en parla Marco Polo a la ruta de la Seda. El mot balaix, doncs, deriva del mot Balashân. Trobem escrit balaix en català per primer cop l'any 1275. També apareix al *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell: «Portava un balaix molt gran e fi, del qual demanava sexanta milia ducats». *Mos rics balais* és el *senhal* de Jordi de Sant Jordi en els seus Stramps. El robí simbolitza la fortuna, és la pedra de la sang i de l'amor. Segons el bisbe Marbodio, l'ull vermell que tenen els dracs enmig del front és un robí. Quan es troba, però en el front d'un drac en diem carboncle. Llança raigs com un carbó encès i no hi ha tenebres que el puguin apagar. Els dracs guarden tresors. També la immortalitat és un tresor que de vegades guarden els dracs.

Joan de les Vaques explicava el 1922 a Joan Amades que tant l'estany com la ciutat diabòlica de Balaig són guardats per un drac ferotge. Aquest drac tenia com a mínim tres dons: podia caminar, podia nedar i podia volar. Per la boca llençava una bromera espantosa que enverinava.

Sota les aigües de l'estany de Balaig, hi ha una ciutat que té el mateix nom. Hi viuen goges, aloges i dones d'aigua. De tant en tant surten amb un gran estol de bruixes i ballen la música que toca el diable. Es troben amb bruixots i diables per fer-hi juntes, orgies i reunions.

El Canigó és país de bruixes. En el Cant II del poema *Canigó*, quan Gentil baixa del castell de Rià, al Conflent, per veure Griselda passa pel roc Paller. Els dissabtes al vespre les bruixes lliguen al roc Paller un pont d'un fil d'aranya per poder travessar el riu Llitera. «Les que van al sàbat amb traïdo-

ria,/ enmig del pont rellisquen i s'esbarren», diu Verdaguer. Carles Bosch de la Trinxeria escrivia a *La Renaixensa* l'any 1896 i, més tard, el 1898: «El pic de Balaig està rodejat de precipicis; un sobretot al N. E. format pel mateix pic es horrorós, *une belle horreur*, com diuen els alpinistes de Perpinyà. Un no el pot mirar sense sentir un tremolar a les cames produït pel vertigen. És un avenc format per dos cingles de 300 m. d'altura en forma de ferradura, d'uns 200 m. d'amplària a dalt, i a baix, 25 m., tallat a pic. Al fons hi ha una glacera que probablement existeix des que el món es món, que no veu quasi mai el sol. Només per Sant Joan i per Sant Pere sos raigs, lliscant a través d'aquelles colossals muralles, vénen a llepar durant una hora la superfície de la glacera. Al peu de la glacera i en la mateixa concavitat, hi ha un llac blavenc on es veu, al fons, timpans de gel.»

Jaume Massó i Torrents afegia: «De la feresta vall de Balaig, que arrenca sota mateix de la Xemeneia (a la més alta de les tres crestes del Canigó), en fan residència de goges o encantades. Allí, un pastor que guardava el bestiar de Taurinyà, que ens donà hospitalitat una estona en sa cabana, assenyalant-me l'encreuament de dos camins, em digué que en punt de mitjanit s'hi reunien totes les bruixes de Canigó. En arribar al cim, des d'on es veien molt bé els estanyols o clots de Balaig, un guardabosc del país que ens feia de guia, em digué que també a mitjanit, eixien del fons les encantades i ballaven la sardana al voltant de l'aigua, mentre el diable feia de joglar (música) tocant el flabiol i el tamborino des del cim d'un turonet d'allí a la vora; i que d'aquell que s'hi banyava, *ja no se'n podia donar raó*. En el poble de Fullà, vaig veure uns nois empaitant una pobra dona tinguda per bruixa, al crits de: Vés a Balaig.»

Segons el Joan de les Vaques, rossellonès (1922).

Amades (1933, 1949).

Amades, Joan. *Llegendes de coves, roques, mar i estanys catalans*. Pl. 91. Col·lecció Popular, 7. El Farell. Sant Vicenç de Castellet, 2011.

Payré i Roig, Didier, *Canigó. La muntanya mítica catalana*. Planes 24 i 37. Col·lecció Popular, 17. Sant Vicenç de Castellet, 2005.

Verdaguer, Jacint. *Canigó*. Obres Completes. Editorial Selecta. Biblioteca Perenne. 3a edició. Barcelona, 1949.

Bosch de la Trinxeria, Carles. Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana. Volum X. J. Massó i Torrents també recollia alguna llegenda relacionada amb el Balaig a la mateixa publicació.

El rei en Pere i el drac del Canigó. (El Conflent).

Un dia van dir al rei Pere que al cim del Canigó hi havia encantades, dones d'aigua, dimonis i un drac enorme que vigilava un gran tresor. En aquell temps, els catalans pensaven que el Canigó era el cim més alt del país i encara ningú no hi havia pujat. Tal com explica el monjo franciscà Salimbene di Adam, referint-se al Canigó, en una crònica de l'any 1285 que cita Horace Chauvet: «L'home no l'ha habitat mai, i mai cap fill d'home no s'hi ha gosat enfilear, tan gran és la seva alçada, tan penós i difícil és el camí.»

El rei Pere, però es va proposar pujar-hi. Va organitzar una expedició. L'acompanyaven dos cavallers ben armats, carregats de queviures. La pujada, però, no s'acabava mai i, mentre s'acostaven al cim, va començar una tempesta de llamps i trons. Els cavallers van tenir por. Van provar de con-

vèncer el rei en Pere que era millor recular. Però el rei era tos-sut i valent, no endebades va ser conegut com Pere el Gran. Va acabar pujant sol. Quan va veure que ja no podia pujar més, va saber que era a dalt. Llavors, va tirar una pedra en un estany que hi havia als seus peus, es creu que era l'Estanyol. L'aigua era fosca, va començar a bullir fins que en va sortir un drac gegant, que va estendre les ales i es va enlairar. Volava entre els núvols, llençant alenades de foc. Diuen que era un drac negre.

El rei va decidir tornar i, quan va ser a palau, va explicar a tothom el que havia vist.

—Mira el rei —deia la gent—. Ha gastat una fortuna en una expedició que no ha servit de res. Si almenys hagués pres el tresor al drac!

—Per què l'havia de matar? —deia el rei—. Si no m'ha fet mal. Ni a mi, ni a ningú.

Chauvet, Horace. *Traditions Populaires du Roussillon*. EDR, 2013. Cressé. Pl. 183-4.

Coll, Pep. *Llegendes d'arreu de Catalunya*. La Galera. Barcelona. 2012.

 L'Arca de Noè al Canigó. (El Conflent).

Segur segur no ho és, però molts pensen que, després del diluvi Universal, el cim de Balaig, al Canigó, va ser el primer que va emergir de sota les aigües. Va ser des d'aquest punt que el colom enviat per Noè va anar a collir la branqueta d'olive-ra. Noè, en veure-la, va decidir que ja podien sortir perquè hi